

УДК 37.02;355.23;351.746.1

Олександр ТОРІЧНИЙ

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін,

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна

ORCID ID 0000-0002-6989-9603

torichn10@gmail.com

ПІДГОТОВКА ДО ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті розкривається сутність змістового аспекту процесу формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами проєктної діяльності. Розглянуто систему формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проєктної діяльності та її роль у вирішенні проблеми підвищення якості підготовки спеціалістів. Обґрунтовано необхідність інновацій у проєктній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників. Визначено дидактичні умови її реалізації. Розглянуто технологію організації навчально-пізнавальної діяльності курсантів, що забезпечує ефективне освоєння сучасної методології, організаційних форм та засобів проєктування. Проаналізовано можливості нових інформаційних технологій для активізації навчально-пізнавальної діяльності курсантів. Наведено результати комплексних педагогічних досліджень щодо сформованості рівня готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проєктної діяльності. У статті систематизовано та

проаналізовано інтеграційні та розвиваючі ресурси сучасних педагогічних технологій, а саме засобами проєктної діяльності, у процесі підготовки курсантів Національної академії Державної прикордонної служби України до вирішення науково-прикладних та педагогічних завдань, реалізація яких здатна підвищити якість професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Відображено системний підхід до педагогіко-технологічного забезпечення професійно орієнтованого освітнього процесу. Визначено технології навчання та організації відповідних видів діяльності, значення ресурсів сучасних педагогічних технологій у формуванні основних компонентів готовності курсантів до професійної діяльності.

Ключові слова: проєктна діяльність; технології; формування; майбутні офіцери-прикордонники; підготовка курсантів до професійної діяльності; сучасні педагогічні технології; професійно значущі особисті якості майбутнього офіцера.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта України переживає процес реформування, який полягає у реалізації євроінтеграції, пошуку інноваційних підходів у навчанні, створенні нових можливостей для реалізації самоосвіти та самовдосконалення. Важливою складовою вищої освіти України виступає військова освіта. Зміни, що відбулися в освітній галузі, потребують від вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) розробки нових концептуальних підходів до реформування військово-освітньої сфери з урахуванням сучасних реалій.

У зв'язку з цим оновлюється зміст освітнього процесу в ВВНЗ, а також підходи до його організації. І насамперед це стосується оновлення та реалізації основних освітніх програм, орієнтованих на отримання курсантами переважно не теоретичних знань, а практичних умінь та навичок, на формування у них сукупності “професійних компетенцій”, які дозволять випускнику стати висококваліфікованим фахівцем у своїй майбутній професійній діяльності і бути конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг.

Ідеологія компетентнісного підходу передбачає формування у курсантів компетенцій як фактично спрямованого на практику

результату освіти, що відображається в здатності суб'єкта освітньої діяльності успішно справлятися з певним кругом професійних завдань. Тому одним з ефективних методів формування професійних компетенцій курсантів є запровадження в освітній процес проектної діяльності, котра дозволить забезпечити радикальне підвищення рівня професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Дослідивши цю педагогічну технологію, яка відома досить давно і вивчена багатьма педагогами-вченими в плані застосування та вирішення різних дидактичних завдань, ми дійшли висновку, що вона є результативним методом навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує значна кількість наукових праць, що присвячені теорії і практиці використання інноваційних технологій у підготовці фахівців різних спеціальностей. Ці питання висвітлено у роботах О. Бойка, О. Діденка, Д. Іщенка, В. Ягупова. У полі зору науковців перебувають системні процеси формування у майбутніх офіцерів військової готовності (К. Вербицький, В. Герасимчук, А. Машталер, К. Тушко). Зокрема професійну готовність офіцерів-керівників досліджував М. Бастріков; О. ротасов вивчав процес управління професійною компетентністю майбутніх офіцерів. Питання підвищення ефективності професійної підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах розглядали О. Виноградов, П. Вишневський, О. Діденко, С. Кубицький, А. Кіпняк, О. огочинський та ін. Дидактичні та методичні аспекти проектної діяльності досліджували В. Беспалько, В. Гузеев, Л. Зазуліна, І. Чечель та ін. Незважаючи на значні досягнення науки, використання активних методик в організації освітнього процесу, існує потреба у подальшому розгляді цього питання в ракурсі навчання військово-спеціальних дисциплін засобами проектної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Мета дослідження – дослідити питання підготовки до проектної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників як засобу забезпечення професійної компетентності для можливості підвищення ефективності означеного процесу у вищих військових навчальних закладах.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ключовими поняттями, що визначають якість підготовки фахівця, у світовій практиці визнано кваліфікацію та компетентність. Перше поняття покладено в основу стандартизації освіти, друге, мобільніше, – у практику адаптації фахівців до реальних умов життєдіяльності. У Законі України “Про вищу освіту” під кваліфікацією розуміють офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту [1]. Оцінюючи якість підготовки випускника вищого військового навчального закладу, правильніше говорити не про навченість, а про готовність до професійної діяльності, яка, крім системи знань, умінь та навичок, включає характеристики професійно значущих якостей фахівця та його мотиваційної сфери, особливо критерія сформованості проектної культури фахівця.

Професійна компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [1]. Як показує досвід, професійно компетентним може бути лише той фахівець, який здатний відтворювати отримані у ВНЗ знання на рівні творчості, здатний проектувати об’єкти своєї професійної діяльності. Якщо майбутній фахівець – офіцер-прикордонник, то він повинен уміти створювати новий продукт (нові технології, методики, посібники, сценарії, плани, програми, бази даних, центри та ін.), форму його представлення. Визначати ресурси (людські, матеріально-технологічні, фінансові, інформаційні), які дозволяють чітко окреслити потреби й заздалегідь спланувати можливість та шляхи їх забезпечення (або відмовитись від проекту в разі неможливості їх забезпечення), засоби контролю тощо. Офіцер-прикордонник повинен вміти складати план-проект, виконувати проектування військової організації, структур, систем управління персоналом, вміти здійснювати розробку моделей прийняття управлінських рішень, систем управління об’єктами тощо.

Так, проектна діяльність – це спосіб досягнення мети з формування знань, які опановує фахівець, умінь та навичок через вирішення поставленої проблеми в умовах, обмежених за часом та ресурсів, підсумком застосування якого є практичний результат, оформлений відповідно до вимог. Застосування проектної діяльності в освітньому процесі сприяє вдосконаленню теоретичних знань, практичних умінь і навичок, дослідницьких умінь, логічного мислення, творчості і, як підсумок, формуванню професійних компетенцій випускника ВВНЗ.

Оскільки майбутнім офіцерам-прикордонникам будь-якого профілю в їх подальшій професійній діяльності необхідно формувати ці знання, вміння та навички у своїх підлеглих, то впровадження проектної діяльності в освітній процес ВВНЗ актуалізує підвищення рівня професіоналізму цих фахівців.

Базуючись на Державних стандартах професійної освіти, науковцями встановлено перелік складових компетентності [2]. До них належать: задані навички (вимога виконувати певні індивідуальні завдання); використання знань і умінь на робочому місці на рівні встановлених вимог (стандартів) до даної роботи; здатність відповідально виконувати обов'язки і досягати запланованих результатів; здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; здатність застосовувати знання і вміння у нових умовах виробничої діяльності [2, с. 96–97].

Зазначимо, що в розпорядженні Кабінету Міністрів України “Про Стратегію розвитку Державної прикордонної служби України” серед напрямів та положень стратегії чільне місце посідає підвищення рівня боєздатності органів ДПСУ та їх спроможності до виконання завдань із захисту державного кордону; створення та запровадження системи професійної готовності; забезпечення підготовки особового складу ДПСУ у навчальних закладах ДПСУ з урахуванням загроз прикордонній безпеці; реорганізація системи підготовки кадрів і роботи з особовим складом з урахуванням загальноєвропейських стандартів та формування сучасної системи роботи з персоналом. Реалізація таких складних завдань можлива лише в умовах розгортання широкомасштабних науково-дослідних та інноваційних робіт, які вимагатимуть

відповідального кадрового забезпечення фахівцями з вищою військовою освітою [3].

Отже, підготовка висококваліфікованих фахівців для інноваційної діяльності в галузі проектування стає однією з головних завдань системи вищої професійної освіти на найближчу і віддалену перспективу. Проблема підвищення якості професійної підготовки, формування необхідного в сучасних умовах рівня готовності випускників ВВНЗ до професійної діяльності набуває особливої актуальності.

За останні роки в педагогіці з'явилася велика кількість нових технологій радикального, комбінаторного та модифікувального характеру, спрямованих як на вдосконалення окремих елементів освітнього процесу, так і системи професійної освіти загалом. Такий інтерес, на наш погляд, зумовлений, по-перше, значними змінами, що відбулися в суспільстві та техносфері, а, по-друге, появою у ВВНЗ інтелектуальних та матеріально-технічних ресурсів, необхідних для інноваційної діяльності.

Можна виділити такі основні напрямки інновацій у підготовці майбутнього офіцера-прикордонника:

розробка та впровадження в освітній процес інформаційних технологій, що забезпечують тотальне використання сучасних комп'ютерних засобів не тільки при підготовці фахівців, а й у подальшій їх професійній діяльності;

створення психолого-педагогічних умов та розробка методичного забезпечення для безперервного формування та розвитку креативних якостей особистості майбутнього офіцера-прикордонника, необхідних для інтелектуальної професійної діяльності;

формування у курсантів методологічної основи спеціальних знань та системного військового мислення за рахунок використання в освітньому процесі міждисциплінарних навчально-методичних комплексів;

оптимізація співвідношення фундаментального, загально-професійного та спеціального компонента в освітніх професійних програмах шляхом фундаменталізації спеціальних та професіоналізації фундаментальних дисциплін;

індивідуалізація траєкторій підготовки фахівців, яка спрямована на задоволення різноманітних потреб замовників освітніх послуг.

Для всіх перерахованих інноваційних технологій характерний системний підхід до організації освітнього процесу, зближення структур навчальної та професійної діяльності, визначення дидактичних умов, що забезпечують досягнення цілей навчання, експериментальна перевірка та комплексна оцінка ефективності пропонованих інновацій. Незважаючи на те, що більшість розроблених в останні роки педагогічних технологій містять науково-методичні рекомендації щодо впровадження інновацій у освітній процес, ефективна реалізація наведених концептуальних положень вимагає подальших досліджень з урахуванням специфіки конкретної військової спеціальності та ресурсів конкретного ВВНЗ.

Проблема формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності багатоаспектна, проте її рішення завжди пов'язане з необхідністю вирішення основного протиріччя між соціальним замовленням на підготовку конкурентоспроможного спеціаліста та його відображенням у стандарті освітньої діяльності та в освітньому процесі конкретного ВВНЗ. Це основне протиріччя можна конкретизувати низкою інших:

між сучасним рівнем розвитку суспільства та техносфери, що визначає необхідність системної організації професійної підготовки, та існуючою педагогічною практикою навчання курсантів, яка склалася у ВВНЗ;

кваліфікаційними вимогами до фахівця першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та недостатньою розробленістю теоретичних та методичних основ формування готовності до виконання професійних функцій;

професійним середовищем діяльності сучасного фахівця першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та навчальним середовищем, в якому здійснюється її підготовка;

підходом, що склався, до процесу професійної підготовки в ВВНЗ та необхідністю розробки та впровадження інноваційних технологій формування готовності до проектної діяльності;

збільшеною увагою до проблеми якості вищої освіти та недостатньою розробленістю критеріїв, методів та технології оцінок особистісно- та професійно-значущих якостей фахівця.

Вирішенню цих протиріч присвячено велику кількість досліджень, однак є багато питань, у тому числі питання формування готовності сучасного офіцера-прикордонника до інноваційної проектної діяльності, як мети отримання природничих, загально-професійних і спеціальних знань у ВВНЗ, які вимагають подальшого вивчення та розробки науково-обґрунтованої цілісної методичної системи організації проектної підготовки в умовах військового середовища.

Сьогодні можна виділити такі види професійної діяльності майбутнього офіцера-прикордонника: оперативно-службову, технологічну, організаційно-управлінську, проектно-конструкторську, науково-дослідну, експертну та інноваційну. Аналіз стандартів освітньої діяльності та вищої освіти з підготовки офіцерів-прикордонників різних спеціальностей показує, що приблизно 70–80 % кваліфікаційних вимог до професійних знань, умінь і навичок фахівця прямо чи опосередковано належить до сфери проектно-конструкторської діяльності. На наш погляд, є кілька причин таких обставин:

проектування об'єктів є найбільш динамічно розвивальним видом професійної діяльності, які постійно вдосконалюються методами, засобами та організаційними формами рішення проектно-конструкторських завдань, що проявляється у широкому використанні можливостей сучасних технологій;

при проектуванні відбувається синтез науково-технічних знань, які отримані при багатосторонньому розгляді та дослідженні об'єкта у процесі виконання інших видів професійної діяльності, тому функції офіцера-прикордонника в останні роки значно розширилися і включають все більше елементів науково-дослідної, організаційно-управлінської, виробничо-технологічної, експертної діяльності;

специфіка розв'язуваних професійних завдань для різних спеціальностей проявляється, перш за все, у проектній діяльності, оскільки саме вона найбільш повно відображає предметне середовище діяльності фахівця, її структуру, рівні та етапи функціонування технічних систем;

необхідність підвищення проектної культури фахівця пов'язана з ускладненням завдань проектування нових наукомістких виробництв,

вимогою системного підходу до створення та інженерно-технічного забезпечення всіх етапів функціонування технічного об'єкта.

Наведені аргументи свідчать, що вдосконалення проектно-конструкторської підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників вкрай необхідно і буде позитивно впливати не тільки на формування та розвиток готовності випускника ВВНЗ до проектно-ї діяльності, а також на професійну компетентність фахівця загалом.

Під готовністю до проектно-ї діяльності розуміється система знань, умінь, навичок та професійно важливих якостей фахівця, що дозволяють ефективно виконувати роботу на різних рівнях і стадіях проектування об'єктів. Рівень готовності – це відповідність фактичної структури готовності в цілому та її основних компонентів встановленим нормам, вимогам, освітнім стандартам. Відповідно до результату досліджень проектно-конструкторської діяльності у структурі готовності були виділені функціонально-методологічний, структурно-інформаційний і процедурно-організаційні компоненти, кожен з яких включає мотиваційну, когнітивну та операційну складові. [4].

Готовність майбутніх фахівців до проектно-конструкторської діяльності в процесі навчання у ВВНЗ має якісно різні стани, тому система підготовки розділена на етапи, наступність між якими забезпечує формування заданого рівня готовності. Технологія організації проектно-конструкторської підготовки включає мету, структуру та зміст освітньої діяльності на кожному етапі підготовки, навчальні дисципліни, що забезпечують формування готовності до проектно-конструкторської діяльності, типи розв'язуваних проектно-конструкторських завдань, методи, засоби комп'ютерної підтримки освітнього процесу, форми організації навчально-пізнавальної діяльності, результати навченості та розвитку мотиваційної та операційної сфер курсанта.

Більшість дослідників під терміном “готовність” розуміють складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати певну діяльність, причому мова йде саме не про окремі знання чи вміння й навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність у цілому. [5].

У системі підготовки виділено чотири етапи: підготовчий, базовий, професійно-орієнтований та професійно-адаптаційний, яким відповідає формування готовності:

до використання фундаментальних знань у вирішенні проектно-конструкторських завдань;

конструювання компонентів та виробів загальнотехнічного призначення;

проектування простих технічних систем (окремих технологічних операцій та спеціального технологічного обладнання);

проектування складних технічних систем (технологічних ліній та промислових об'єктів).

Сучасне проектування неможливе без використання нових інформаційних технологій. Аналіз технічних і дидактичних можливостей сучасних змінних інформаційних та телекомунікаційних технологій дозволив визначити ті аспекти в організації підготовки курсантів до проектної діяльності, у яких вони можуть бути ефективно використані:

розв'язання різного типу розрахунково-графічних завдань із залученням професійних програмних продуктів;

комп'ютерне моделювання технологічних процесів та створення автоматизованих лабораторій віддаленого доступу;

використання інформаційних ресурсів глобальних та локальних мереж для оперативного збору, обробки, зберігання, оновлення, тиражування наукової та навчально-методичної інформації;

використання засобів мультимедіа для підвищення наочності навчання та забезпечення індивідуальних освітніх траєкторій підготовки фахівця;

управління якістю професійної підготовки за допомогою застосування системи модульного середовища викладача, пов'язаного з модульним середовищем курсанта.

Формування умінь та навичок передбачає збалансоване поєднання спеціальної та інформаційно-технологічної підготовки протягом усього періоду навчання і вирішує такі основні завдання:

формування методологічної культури фахівця за рахунок поглибленого вивчення загальних закономірностей проектування, виро-

блення у курсантів системи знань та навичок поетапної постановки цілей та вибору методів її досягнення як основи для подальшого системного проектування конкретних технічних об'єктів;

освоєння курсантами методів комп'ютерного моделювання окремих вузлів, машин, апаратів, аналізу комп'ютерних моделей на всіх етапах проектно-конструкторських робіт;

формування у курсантів практичних навичок роботи, інтеграції системами автоматизації конструкторського проектування, технологічної підготовки виробництва та інженерних розрахунків щодо виконання курсових та дипломних проектів;

використання систем та авторських наукових розробок у сфері моделювання та оптимального проектування для виконання спільних технічних проектів.

Поступове освоєння курсантами можливостей проектної діяльності здійснюється на молодших курсах – при вирішенні навчальних, а вже на старших – навчально-професійних завдань. Комп'ютерна підтримка освітнього процесу забезпечується використанням спеціалізованих програмних продуктів, що дозволяє курсантам обрати найбільш грамотні технологічні та конструктивні рішення, близькі до оптимальних, наочно представити об'єкти розрахунку та результати, які отримані в процесі вирішення, швидко і точно виконати креслення технологічного обладнання та оцінити ефективність виконаних проектів. Отримані навички широко використовуються у проведенні наукових досліджень в галузі проектування технічних систем, виконанні курсових проектів із загально-професійних та військово-спеціальних дисциплін, а також під час виконання виробничих замовлень. У підготовці курсантів широко використовуються зарубіжні та вітчизняні підсистеми, що забезпечують різні аспекти проектування, а також власні розробки в галузі аналізу, моделювання, оптимізації та проектування технологічних процесів та обладнання [6].

У вирішенні завдань удосконалення підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності у рамках ВВНЗ значна роль належить реалізації освітніх ресурсів сучасних педагогічних технологій. Поряд

з організаційно-діяльними ресурсами, ми виділили інтеграційні та розвиваючі ресурси. До інтеграційних ресурсів сучасних педагогічних технологій віднесли ресурси забезпечення:

синтез у освітньому процесі різних форм діяльності курсантів;
цілісність у формуванні професійних компетентностей;
системність змісту педагогіко-технологічної бази професійної підготовки.

Щодо першого відзначимо можливість синтезу в освітньому процесі навчальної, дослідницької та проектної діяльності, які відкриваються використанням сучасних педагогічних технологій. Представником останніх, де такий синтез виразно проявляється, є технологія проектно-дослідницького навчання, в якій зазначені види діяльності виступають як взаємопов'язані та взаємодіючі компоненти. Необхідність вирішення значної для практики проблеми (проектна складова) обумовлює необхідність проведення досліджень (дослідницька складова), що передбачає оволодіння курсантом новими для нього знаннями за допомогою аналізу відповідної інформації (навчальна складова).

Можливості досягнення цілісності у формуванні професійних компетентностей, які відкриваються використанням сучасних педагогічних технологій, розглянемо з прикладу компетентностей, які стосуються вирішення випускником ВВНЗ науково-прикладних проблем. Як найбільш представницька, що максимально відображає характер сучасної науково-технічної діяльності, виступає технологія проектно-дослідницького навчання, яка дозволяє досягти необхідної цілісності в її основних аспектах:

змістовному – через повноту предметного змісту діяльності курсантів, що охоплює всі основні ланки професійної діяльності, спрямованої на вирішення науково-дослідних проблем;

методологічному – внаслідок відображення в освітній діяльності методології сучасної науково-технічної діяльності у всій її повноті, змістовної та процесуальної єдності її фундаментальної та прикладної складових;

інструментальному – через залучення у процесі вирішення проблеми всіх необхідних для нього форм, методів та засобів організації професійної науково-технічної діяльності.

Технологічне вирішення завдань професійної підготовки майбутніх офіцерів в освітньому процесі ВВНЗ на основі використання в ньому сучасних педагогічних технологій, через єдність їх ціннісно-цільових орієнтирів та ключових елементів змісту, може мати системний характер.

Будучи взаємопов'язаними у своїй реалізації компонентами єдиної системи, сучасні педагогічні технології у використанні можуть забезпечити належну процесуальну базу для формування у навчальному процесі готовності майбутнього військового спеціаліста до вирішення професійних завдань у різних сферах його діяльності. Конкретизуючи можливості реалізації системного підходу до технологічного забезпечення освітнього процесу стосовно професійно-педагогічної підготовки, де сучасні педагогічні технології виступають і як засіб навчання, і як предмет вивчення, майбутні офіцери повинні побудувати власну навчальну та виховну діяльність.

Технологічне забезпечення освітнього процесу можна розглядати як систему, що складається з двох взаємопов'язаних підсистем: підсистеми технологій навчання та підсистеми технологій організації відповідних видів діяльності. У першу підсистему входять як компоненти технології дослідницького, проектного, проектно-дослідницького навчання, а в другу підсистему – взаємопов'язані з ними компоненти – технології організації дослідницької, проектної та проектно-дослідницької діяльності.

Важливо відзначити, що при використанні сучасних педагогічних технологій у підготовці до вирішення професійних завдань у різних сферах основою власної педагогічної діяльності майбутнього офіцера є не лише зміст спеціальної професійно-педагогічної підготовки, а й набутий ним у процесі навчання власний реалізований досвід. Тракткування навчання в сучасній педагогіці як “розширення можливостей розвитку особистості” [7] та значення особистісних якостей у професійному розвитку людини дозволяє зупинитися на ресурсах, що розвивають, сучасних педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх офіцерів. Як зовнішній чинник управління процесом розвитку особистості педагогічні технології у своїй реалізації одночасно

сприяють і генезі особистісного розвитку внутрішніх чинників, і створення умов саморозвитку особистості. До основних ресурсів сучасних педагогічних технологій віднесемо забезпечення інтелектуального розвитку особистості та формування діяльнісно важливих особистісних якостей аж до творчих здібностей. Можливості, які відкриваються використанням сучасних педагогічних технологій у плані інтелектуального розвитку особистості, визначаються наданням навчання проблемного характеру, дослідницького та проектного (проектно-дослідницького) змісту.

Як відомо, саме у проблемній ситуації при усвідомленні людиною недостатності наявних у неї знань, освоєних раніше методів та засобів діяльності, народжується мислення. У дослідному та проектному (проектно-дослідному) навчанні виявляються затребуваними і, відповідно, відпрацьовуються всі основні операції розумового процесу.

Так, зміст контекстного навчання, спрямованого на підготовку до вирішення професійних науково-дослідних проблем, з певністю передбачає здійснення курсантами:

аналізу – через необхідність виявлення наукового змісту прикладної проблеми, реалізації системного підходу до об'єкта дослідження, встановлення факторів та процесів, відповідальних за його властивості;

синтезу – через необхідність цілісних уявлень про об'єкт дослідження як основи для вироблення адекватних поставленої мети технічних рішень;

узагальнення – через необхідність аналізу змісту проблеми та результатів її вирішення в контексті проблематики всього класу об'єктів, до якого належить досліджуваний;

перенесення – в силу доцільності застосування знань, що набувають, і методів, що освоюються, у новій проблемній ситуації;

порівняння – через необхідність моделювання в процесі вирішення проблеми, співвідношення отриманих результатів з реальністю та запитам практиці.

Вирішення науково-прикладних проблем через їх зміст та характер діяльності сприяло розвитку низки найважливіших інтелектуальних якостей особистості:

ясності розуму – простоти та прозорості думки;
логічності розуму – систематичності у мисленні;
глибини розуму – здатності виділяти та пізнавати в об'єктах та явищах найбільш суттєве;

широти розуму – різнобічність мислення;
гнучкості розуму – здатності до зміни за необхідності напряму мислення;

самостійності та оригінальності розуму – творчого характеру мислення;

критичності розуму – аргументованості суджень, серйозного ставлення до заперечень, що виникають.

Розвиток мислення створює необхідні передумови для формування у майбутнього офіцера важливих здібностей цілісного бачення ситуації, виділення в ній власного завдання, динамічного аналізу та оцінки визначальних факторів, знаходження та реалізації рішення у конкретних умовах.

Особливо виділимо можливості сучасних педагогічних технологій, що розглядаються в плані формування настільки важливих для майбутнього військового фахівця інтелектуальних якостей, як цілеспрямованість, конструктивність, системність, систематичність, критичність.

У частині професійно значущих особистісних якостей, формуванню яких у майбутнього офіцера сприяє використання в освітньому процесі нових педагогічних технологій, ми виділили такі дослідницькі (проектно-дослідницькі) якості:

здатність до продуктивної діяльності в умовах невизначеності;
відповідальне ставлення до дій і прийнятих рішень;
здатність до динамічного та дієвого оволодіння новими знаннями, методами та засобами діяльності;
комунікативність.

Сформовані, завдяки використанню в освітньому процесі сучасних педагогічних технологій, інтелектуальні та організаційні якості створюють необхідні передумови для досягнення вищого рівня особистісного розвитку – формування творчих якостей. Наприклад, як стверджує дослідник О. В. Лазоренко, до важливих характеристик

рольової гри необхідно віднести формування у майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону вміння планувати особисту поведінку та поведінку інших виконавців ролей, контролювати свої вчинки, оцінювати їх і оцінювати діяльність товаришів по грі. Наведені в характеристиці вміння є важливими професійними компетентностями майбутніх керівників прикордонних підрозділів. Вони орієнтують останніх на майбутню професію [8].

Вирішення проблем професійної підготовки майбутніх офіцерів засобами сучасних педагогічних технологій ставить курсанта в позицію, вимагаючи від нього і, відповідно, сприяючи формуванню:

- самостійності мислення та діяльності;
- прагнення до виявлення протиріч та постановки нових проблем;
- здатність до генерації нових оригінальних ідей прогностичності, здатність до висування гіпотез;
- здатності побачити “старе у новому” (знайоме у незнайомому) і, що особливо важливо, “нове у старому”;
- комбінаторності у виборі підходів до діяльності, її методів та засобів;
- здатність до сутнісного бачення альтернативних підходів до вирішення проблеми;
- рефлексивності, здатності до коригування ідейних та діяльнісних підходів.

Творчий розвиток майбутнього офіцера веде до вироблення у нього індивідуального стилю діяльності та становлення його суб'єктності. При цьому важливо наголосити, що використання сучасних педагогічних технологій при навчанні у спеціальних предметних галузях дозволяє формувати у курсантів суб'єктність та відповідати вимогам до їх діяльності як військовослужбовців.

Загальний висновок із сказаного полягає в тому, що інтеграція сучасних педагогічних технологій в освітньому процесі ВВНЗ сприяє як наданню йому професійної спрямованості, так і розвитку курсантів.

Отже, використання сучасних педагогічних технологій у військовій освіті постає як засіб вирішення у ньому проблеми інтеграції компетентнісного та особистісного підходів.

Розглядаючи готовність курсантів до професійної діяльності як інтегративне (системне) поняття, насамкінець відзначимо значення ресурсів сучасних педагогічних технологій у формуванні її компонентів (підсистем):

мотиваційного – відповідає за професійну спрямованість освітнього процесу, є для курсантів у ВВНЗ провідним мотивуючим фактором;

орієнтаційного – сприяє формуванню умінь постановки проблеми, сутнісного її бачення, методів та засобів вирішення;

діяльнісного – надає контекстний характер освітньому процесу, забезпечує можливості освоєння в ньому професійної діяльності;

регулятивного – у силу затребуваності та, відповідно, розвитку когнітивних та організаційних (методологічних) умінь;

оціночно-рефлексивного – спрямована на набуття курсантами реалізованого досвіду критично-рефлексивного аналізу отримуваних результатів та процесу їх досягнення.

Реагування освітньої системи на зовнішні зміни, інтеграція до неї сучасних педагогічних технологій здатна стати провідним фактором розвитку освітнього процесу, мати випереджальний характер, забезпечувати готовність військового спеціаліста до інноваційних перетворень у сфері своєї професійної діяльності.

Аналіз результатів показує, що рівень готовності до проектної діяльності курсантів, у підготовці яких повною мірою використовувалися описані вище науково-методичні рекомендації, помітно підвищився. Так, серед випускників 2021 року високий рівень сформованості готовності спостерігався у 26,7 % порівняно з 14,2 % у 2018 році, а кількість випускників з низьким рівнем готовності знизилася відповідно з 33,5 до 14,1 %. Крім того, у випускників 2021 року помітно вищий коефіцієнт кореляції між експертною оцінкою та самооцінкою курсантів (0,89 та 0,57 відповідно), що свідчить про більш об'єктивну оцінку курсантами своїх професійно значимих якостей.

Такий результат дозволяє зробити висновок про ефективність розробленої технології організації підготовки курсантів до проектної діяльності. Ще більше помітні відмінності в окремих компонентах

готовності випускників: курсантів з високим рівнем сформованості функціонально-методологічного компонента готовності зростає з 9,8 до 22,4 %, середнім – з 35,4 до 61,2 %, а кількість курсантів з низьким рівнем готовності знизилася з 54,8 до 16,6 %. Це можна пояснити розглянутими вище структурно-змістовною та організаційно-процесуальною зміною в системі підготовки фахівця. Результати експертної оцінки також дозволяють провести порівняльний аналіз індивідуальних показників готовності курсантів до проектної діяльності та отримати інформацію про те, які знання, вміння та навички сформовані на високому рівні, а які – на низькому, та відповідно до отриманих даних провести коригування освітнього процесу.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Професійна компетентність випускника ВВНЗ – це головний показник якості його підготовки. Професійна компетентність у сучасних умовах немислима без такої складової, як готовність до проектної діяльності. Під готовністю до проектної діяльності розуміється система знань, умінь, навичок та професійно важливих якостей фахівця, що дозволяють ефективно виконувати роботу на різних рівнях і стадіях проектування об'єктів. Проблема формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності багатоаспектна, і в кожен історичний період має свої особливості та завжди пов'язана з необхідністю вирішення основної суперечності між замовленням на підготовку конкурентоспроможного фахівця та його відображенням у Стандарті освітньої діяльності та вищої освіти, а також у освітньому процесі конкретного ВВНЗ. На вирішення саме цієї суперечності і спрямована інноваційна технологія поетапного формування готовності курсантів до проектно-конструкторської діяльності.

Перспективами подальших досліджень є розробка спеціальної педагогічної технології, що дозволить організувати неперервну педагогічну практику щодо розвитку професійної компетентності саме у вихованні особового складу.

Список використаної літератури

1. “Про вищу освіту” : закон України від 01.07.2014 № 1556-VII.
2. Державні стандарти професійної освіти : теорія і методика : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький : ТУП, 2002. 334 с.
3. Торічний О. В. Теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2013. 605 с.
4. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої. Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2007. Том 71. С. 3–8.
5. Діденко О. В. Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України . 2014. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadsps_2014_3_6.pdf.
6. Тушко К. Ю. Формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі викладання суспільних дисциплін. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка та психологія. Збірник статей:* Ялта: РІО КГУ, 2014. Вип. 46. Ч. 7. С. 198–204.
7. Зазуліна Л. В. Педагогічні проекти: Науково-методичний посібник. Кам’янець-Подільський: Абетка-нова, 2006. 40 с.
8. Лазоренко О. Досвід використання рольових ігор у навчанні військово-спеціальних дисциплін майбутніх бакалаврів безпеки Державного кордону. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки.* Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2020. № 4(23) ч. 2, С. 239–250.

Torichnyi O. PREPARATION TO PROJECT-BASED ACTIVITY AS AN INSTRUMENT TO FORM PROFESSIONAL COMPETENCE AMONG FUTURE BORDER GUARD OFFICERS

The article reveals the content aspect of the process of formation of professional readiness among future border guard officers using project-based activity tools. The system of formation of readiness of future border guard officers to project-based activity was analyzed. Also, the author studied the role of project-based activity used to enhance the quality of special-

ists training. The necessity of innovations within project-based activity of future border guard officers were substantiated and the didactic conditions for its implementation were explained. The author described the technology of organization of learning and cognitive activity of cadets and claims that it provides efficient usage of modern methods, organizational forms and means of projecting. The possibilities of new information technologies for activization of learning and cognitive activity of cadets were studied. The article presents the results of complex pedagogical research on formation of readiness of future border guard officers to project-based activity. The author systematized and analyzed integration and development resources of modern pedagogical technologies, means of project-based activity in particular, in the process of training the cadets of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine to solve scientific, practical and pedagogical tasks. The author states that this will enhance the quality of professional training of future border guard officers. The system approach to pedagogical and technological support of professionally-orientated educational process was described. The technologies of learning and organization of appropriate tasks, the significance of resources of modern pedagogical technologies while forming main components of readiness of cadets to professional activities were outlined.

Key words: project-based activity; technologies; formation; future border guard officers; training of cadets to professional activity; modern pedagogical technologies; professional qualities of future officer.

References

1. *Zakon Ukrainy "On higher education"* № 1556-VII [Law of Ukraine] (01.07.2014). [in Ukrainian]
2. *Derzhavni standarty profesiinoi osvity: teoriia i metodyka (2002)*. [State standards of professional education: theory and methods]: monography / ed. by N. H. Nychkalo. Khmelnytskyi : Technological University of Podillia, 334 p. [in Ukrainian]
3. Torichnyi O. V. (2013). *Teoretychno-methodychni zasady formuvannia viiskovo-spetsialnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-trykordonnykiv u protsesi navchannia* [Theoretical and methodical principles of formation of military special

competence of future border guard officers in the process of training] : thesis of doctor of pedagogical science: 13.00.02. State Border Guard Service of Ukraine, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi. Khmelnytskyi, 605 p. [in Ukrainian]

4. Yahupov V. V. (2007). *Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoi osvity* [Competence-based approach to training of specialists within the system of higher education] Scientific bulletin. *Pedagogical, psychological sciences and social work*. Vol. 71. P. 3–8. [in Ukrainian]

5. Didenko O. V. (2014). *Osoblyvosti vprovadzhennia kompetentnisnoho pidhodu u profesiinu pidhotovku maibutnikh ofitseriv u VNZ* [Peculiarities of implementation of competence-based approach in the professional training of future officers at the higher educational establishment] *Bulletin of National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. Issue 3. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_3_6.pdf3. [in Ukrainian]

6. Tushko K. Yu. (2014). *Formuvannia profesiinykh kompetentsii maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv u protsesi vykladannia suspilnykh dystsyplin* [Formation of professional competences among future border guard officers during teaching of social sciences]. *Problems of modern pedagogical education. Series: Pedagogics and Psychology*: Yalta: RIO KHU. Issue 46. Part 7. P. 198–204. [in Ukrainian]

7. Zazulina L. V. (2006). *Pedahohichni proekty* [Pedagogical projects] : scientific and methodical textbook. Kamianets-Podilskyi: Abetka-nova, 2006. 40 p. [in Ukrainian]

8. Lazorenko, O. (2020). *Dosvid vykorystannia roliovykh ihor u navchanni viskovo-spetsialnykh dystsyplin maibutnikh bakalavriv bezpeky Derzhavnoho kordonu* [Experience of usage of role plays while teaching military and special subjects to future bachelors of security of State border] / Mashtaler A., Lazorenko O., Baratiuk V. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series : pedagogical sciences*. Khmelnytskyi : Publishing house of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. No 4(23) part. 2, P. 239–250. [in Ukrainian]